

УДК 37.013:376

Деякі аспекти реалізації послуги раннього втручання для дітей з порушеннями слуху

Світлана ЛИТОВЧЕНКО, Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України м. Київ, Україна, svetalitovchenko@ukr.net

У статті розглянуто сучасні тенденції в освіті дітей з особливими освітніми потребами. Зокрема, акцентовано на розроблені та впроваджені системи раннього втручання як однієї з умов подальшого успішного розвитку та навчання дітей з порушеннями слуху. Виокремлено основні завдання, принципи та моделі роботи центрів ранньої допомоги. На основі аналізу теоретичних підходів та практики зроблено висновок про доцільність організації центрів на базі спеціальних закладів освіти для дітей з порушеннями слуху. Саме така модель сприяє залученню матеріальних, методичних, кадрових ресурсів, оптимальному врахуванню потреб, дотриманню наступності в організації навчання. Підкреслюється необхідність залучення у процес реабілітації членів родини та делегування їм провідної ролі у розвитку дитини раннього віку, забезпечення комунікативно насиченої взаємодії та емоційного контакту вдома, формування соціальних навичок переважно в ігровій формі, організації природного розвивального середовища.

Ключові слова: діти раннього віку, порушення слуху, супровід, система раннього втручання.

Светлана ЛИТОВЧЕНКО, Институт специальной педагогики и психологии имени Николая Ярмаченко Национальной академии педагогических наук Украины г. Киев, Украина, svetalitovchenko@ukr.net

ВАЖНЫЕ АСПЕКТЫ РЕАЛИЗАЦИИ УСЛУГИ РАННЕГО ВМЕШАТЕЛЬСТВА ДЛЯ ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЕМ СЛУХА

В статье рассмотрены современные тенденции в образовании детей с особыми образовательными потребностями. В частности, акцентировано на разработку и внедрение системы раннего вмешательства как одно из условий дальнейшего успешного развития и обучения детей с нарушениями слуха. Выделены основные задачи, принципы и модели работы центров ранней помощи. На основе анализа теоретических подходов и практики сделан вывод о целесообразности организации центров на базе специальных учебных заведений для детей с нарушениями слуха. Именно такая модель способствует привлечению материальных, методических, кадровых ресурсов, оптимальному учету потребностей, соблюдению преемственности в организации обучения. Подчеркивается необходимость вовлечения в процесс реабилитации членов семьи и делегирования им ведущую роль в развитии ребенка раннего возраста, обеспечение коммуникативного насыщенного взаимодействия и эмоционального контакта дома, формирования социальных навыков преимущественно в игровой форме, организации естественной развивающей среды.

Ключевые слова: дети раннего возраста, нарушения слуха, сопровождение, система раннего вмешательства.

© Литовченко С., 2020

Svitlana LITOVCHENKO,

Mykola Yarmachenko Institute Of Special Education And Psychology

Of The National Academy Of Educational Sciences Of Ukraine, Kyiv, Ukraine, svetalitovchenko@ukr.net

IMPORTANT ASPECTS OF IMPLEMENTING AN EARLY INTERVENTION SERVICE FOR CHILDREN WITH HEARING IMPAIRMENTS

The article considers current trends in the education of children with special educational needs. In particular, emphasis is placed on the developed and implemented systems of early intervention as one of the conditions for further successful development and education of children with hearing impairments.

The aim of the article is to highlight some theoretical provisions of the study of early intervention services for children with hearing impairments as an innovative area of activity of a special educational institution. Provided that the subject of the study is early intervention, it is necessary to clarify the essence of the category “early intervention service for children with hearing impairments”, analysis of conceptual provisions, determining the content and organizational forms of necessary care.

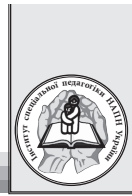
The main tasks, principles and models of operation of early care centers are highlighted. Based on the analysis of theoretical approaches and practice, a conclusion was made about the feasibility of organizing centers on the basis of special educational institutions for children with hearing impairments. This model contributes to the involvement of material, methodological, human resources, optimal consideration of needs, compliance with continuity in the organization of training. The need to involve family members in the rehabilitation process and delegate to them a leading role in the development of young children, providing communicative interaction and emotional contact at home, the formation of social skills mainly in the form of games, the organization of the natural developmental environment.

Keywords: young children, hearing impairment, support, early intervention system.

Актуальність проблеми дослідження. У визначенні і конкретизації напрямів сучасного науково-педагогічного дослідження необхідно враховувати, по-перше, світові та національні тенденції розвитку освіти; по-друге, соціокультурні потреби в Україні.

Щодо освітніх тенденцій. Категорія «раннє втручання» виступає як одне з основних понять модернізації національної системи освіти дітей з особливими освітніми потребами; першочерговим завданням для розбудови галузі розглядається запровадження в якості обов'язкової системи раннього розвитку/раннього втручання на державному рівні, що представляє комплексну послугу/допомогу для родин дітей від народження до 3 років включно, що мають особливі потреби або ризик виникнення таких потреб; забезпечується мультидисциплінарною командою фахівців та поєднує медичну, психологічну, соціальну, педагогічну складові; є сімейноорієнтованою та спрямована на розвиток дитини в домашньому середовищі; передбачає раннє виявлення, належну діагностику, психолого-педагогічний та корекційно-розвивальний супровід, підтримку батьків (законних представників).

У контексті дослідження важливими є аспекти, що відображені в міжнародних документах: «Конвенція про права дитини» (1989 р., ратифіковано Україною у 1991 р.), «Конвенція про права осіб з інвалідністю» (2006 р., ратифіковано Україною у 2009 р.); Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» (2015 р.),

основні положення якої адаптовано до вітчизняного контексту та відображено в Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» (2017 р.).

Прийняття постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання діяльності Національної ради з питань раннього втручання» (2019 р.) стало підґрунтям діяльності консультативного органу Кабінету Міністрів України з питань формування та реалізації державної політики з раннього втручання.

Проблема раннього втручання знайшла відображення в нормативних документах: проект «Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку» (В. Воронів, Н. Гавриш, Л. Канішевська, Т. Піроженко, О. Рейпольська, С. Сисоєва та ін.; 2020 р.), «Концепції створення та розвитку системи надання послуги раннього втручання в Україні» (2019 р.).

В останній визначено вихідні положення щодо послуги раннього втручання: максимальне залучення найближчого оточення дитини для реалізації програми; забезпечення виконання протоколів, що спрямовані на розвиток дитини; недопущення дискримінації та порушення конфіденційності; міжвідомча співпраця та міждисциплінарність (залучення спеціалістів різних відомств і галузей, упорядкування та комбінування/інтегрування їхніх послуг); професійність (відповідна підготовка фахівців); уніфікованість і стандартизація якості (надання послуги відповідно до індивідуальних потреб дитини та її сім'ї незалежно від місця отримання, використання міжнародних стандартизованих методів); територіальна доступність (надання послуги в межах доступної відстані, створення мобільних бригад для консультигування за місцем проживання); моніторинг та підзвітність (регулярне звітування щодо ефективності надання послуги перед її здобувачами, територіальними громадами, суспільством); використання успішної практики (динаміка проблеми на основі інтеграції вже наявного вітчизняного та кращого зарубіжного досвіду).

Актуальними залишаються розроблені в Інституті спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України «Концепція розвитку дошкільної освіти дітей із порушеннями слуху» (В. Жук, В. Литвинова, О. Таранченко, О. Федоренко, В. Шевченко; 2014 р.) та «Концепція розвитку освіти дітей з порушеннями слуху» (О. Таранченко, О. Федоренко; 2015 р.), які визначають стратегічні напрями модернізації галузі і орієнтовані на сучасні світові тенденції в організації допомоги дітям із порушеннями слуху: ранню діагностику порушень слуху та ранній початок фахового супроводу; комплексний підхід до організації допомоги дітям із порушеннями слуху та їх родинам; варіативність форм надання освіти та методичних підходів до навчання; гнучкість змісту та індивідуалізація процесу навчання і виховання; зміну підходів до визначення необхідних для дитини послуг, зокрема, відмова від опори на категорії порушень, натомість насамперед врахування індивідуальних особливостей розвитку, потреб кожної дитини.

Розглядаючи можливості соціальних інститутів в контексті проблеми раннього втручання для дітей з особливими освітніми потребами, зокрема порушеннями слуху, доцільно говорити про систему спеціальних закладів (навчально-реабілітаційні центри, спеціальні школи та дошкільні заклади), діяльність яких спря-

мована на здобуття освіти відповідного рівня, розвиток та корекцію порушень, виконання важливих соціальних функцій. Маючи у своєму арсеналі багаторічний практичний досвід, матеріальні (спеціальну техніку, апаратуру, комп'ютерні програми тощо) та кадрові ресурси, вони також можуть (за відповідної модернізації) забезпечувати систематичну допомогу сім'ям дітей раннього віку з порушеннями слуху, відтак виконувати функції центру раннього втручання.

У «Положенні про спеціальну школу/ навчально-реабілітаційний центр» (2019 р.) зокрема зазначено: «Спеціальна школа/ центр може мати у своєму складі структурні підрозділи, у тому числі філії, дошкільні групи, інтернат з частковим або повним утриманням учнів (вихованців)».

Варто підкреслити: на сучасному етапі значною є увага сурдопедагогічної громадськості до розвитку системи надання послуги раннього втручання саме стосовно спеціальних закладів. Питання про надання кваліфікованої спеціальної допомоги від народження/ етапу діагностування, зокрема, піднімалися на майстер класі «Послуги раннього втручання для дітей з порушеннями слуху» в рамках V Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки, психології та реабілітології «Діти з особливими потребами в освітньому просторі» (Чернігів, 2019 р.), науково-практичному семінарі «Комплексний супровід дітей з порушеннями слуху: співпраця фахівців» (Краматорськ, 2019 р.) та інших заходах, присвячених освіті дітей з порушеннями слуху.

На майстер класі успішний досвід консультування батьків та супроводження родин, що мають дітей раннього віку з порушеннями слуху, презентувала директор Чернівецького обласного навчально-реабілітаційного центру №1; фахівці Медичного центру слухової реабілітації «АВРОРА» представили сучасні медичні та педагогічні технології роботи з дітьми раннього віку, а також акцентували, що діагностуючи порушення слуху у дитини, батьки часто опиняються у ситуації невизначеності, їм бракує необхідної інформації та підтримки. Можна говорити про «особливі потреби батьків», серед яких консультативна, методична, психологічна тощо.

Аналіз наукової літератури з проблеми, виокремлення невирішених раніше аспектів проблеми. Різні аспекти проблеми (сутність категорій «раннє втручання», «комплексний супровід»; визначення особливих потреб, розвиток дітей раннього віку, партнерство з батьками) представлені у психолого-педагогічних джерелах. Зокрема, наукові підходи до реформування системи освіти дітей з особливими освітніми потребами розглянуто у працях В. Засенко, А. Колупаєвої, О. Таранченко та ін; проблемі комплексного супроводу дітей з особливими потребами присвячено дослідження Е. Данілавічюте, В. Кобильченко, Т. Сак, Т. Скрипник та ін.; сучасні наукові уявлення щодо корекційно-розвивальної роботи під час спеціального й інклюзивного навчання є предметом дослідження О. Федоренко; проблемі супроводу дітей з кохлеарними імплантатами дошкільного віку присвячено роботи С. Глазунової, С. Заїки та ін. Сутність послуги раннього втручання для дітей з порушеннями слуху та напрями роботи фахівців, а саме виявлення порушення слуху; діагностика характеру та ступеню втрати слуху; проведення міждисциплінарної оцінки; розроблення, реалізація та моніторинг програми

підтримки, розглянула у своєму дослідженні В. Жук. Актуальній в межах дослідження проблемі формування жestosомовної компетентності дітей з порушеннями слуху присвячено праці Н. Адамюк, О. Дробот, С. Кульбіді та ін. Різні аспекти навчання та розвитку дітей з порушеннями слуху раннього та дошкільного віку відображені у працях Л. Борщевської, В. Литвинової, В. Шевченко та ін.

Проте, відповідне дослідження виявляється актуальним. По-перше, не зважаючи на значний інтерес науковців до проблеми раннього втручання, в її межах залишаються ряд невіршених питань, зокрема, розроблення змістового та організаційного компонентів допомоги дітям з порушеннями слуху раннього віку, підтримки їхніх родин та підготовки педагогів. По-друге, особливості супроводження дітей раннього віку у різних соціальних інститутах, у спеціальних закладах освіти, зокрема, розкрито недостатньо. Водночас, організаційні, психолого-педагогічні та корекційно-розвивальні особливості освітнього процесу спеціальних закладів дозволяють зробити припущення про суттєві можливості щодо вирішення проблеми. Останнє твердження вимагає відповідної експериментальної перевірки та теоретичного обґрунтування.

Метою статті є висвітлення деяких теоретичних положень дослідження послуги раннього втручання для дітей з порушеннями слуху як інноваційного напрямку діяльності спеціального закладу освіти. За умови, якщо розглядати у якості предмета дослідження раннє втручання, необхідним є уточнення сутності категорії «послуга раннього втручання для дітей з порушеннями слуху», аналіз концептуальних положень, визначення змісту та організаційних форм необхідної допомоги.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасною тенденцією у галузі реабілітації дітей з порушеннями слуху є стрімкий розвиток медичних технологій та технічних засобів (надпотужні слухові апарати, кохлеарна імплантація тощо), які спрямовані на усунення/компенсацію первинного порушення (за Л. Виготським). Це звичайно позитивно, водночас помилково вважати, що сурдопедагогічні методики/технології втрачають актуальність. Теорія і практика свідчать, що діти з порушеннями слуху, які отримали технічну підтримку, потребують реабілітаційного періоду, на якому особливо значущим є супровід сурдопедагога та психолога. Тому сурдопедагогічні технології в жодному разі ні нівелюються, втрачають актуальність, але мають змінюватися, вдосконалюватися, відповідати на потреби дітей та батьків.

ЛІТЕРАТУРА

1. В. Засенко, Л. Прохоренко, «Освіта «особливих» дітей: стратегія розвитку», *Рідна школа*, № 3-4, с. 48-52, 2019.
2. А. Колупаєва, О. Таранченко, Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник, Харків, Україна: «Ранок», 2019.
3. В. Засенко, А. Колупаєва, О. Таранченко, «Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії», у Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні, В. Кремень, Ред. Київ, Україна: Педагогічна думка, 2016, с. 68-77.

4. О. Таранченко, О. Федоренко, «Концепція розвитку системи освіти дітей із порушеннями слуху в Україні», *Особлива дитина: навчання і виховання*, №1, с. 27-33, 2015.
5. Е. Данилавичюте, «Діти з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі», *Особлива дитина: навчання і виховання*, №3 (87), с. 7-18, 2018.
6. О. Федоренко, «Педагогічний супровід молодших школярів зі зниженим слухом в умовах інклюзивного навчання», дис. канд. наук., Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2015.
7. T. Loreman, D. McGhie-Richmond, A Kolupaieva, O. Taranchenko, et al. A Canada-Ukraine collaborative initiative for inclusive education in Ukraine: Participant perspectives. *School Effectiveness and School Improvement*, 27(1), p. 24-44, 2016.
8. Кульбіда, С. В., та ін. (2019). *Навчання дітей із порушеннями слуху*. Харків: Ранок.
9. *Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами та Рамки Дій щодо освіти дітей з особливими освітніми потребами*. (1994). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. V. Zasenka, and L. Prokhorenko, «Education of «special» children: a development strategy», *Ridna shkola*, № 3-4, p. 48-52, 2019. (in Ukrainian)
2. A. Kolupaieva, and O. Taranchenko, *Teaching children with special education needs in an inclusive environment*, Kharkiv, Ukraine: «Ranok», 2019. (in Ukrainian)
3. V. Zasenka, A. Kolupaieva, and O. Taranchenko, «Education for children with special needs: from institutionalization to inclusion « in the *National Report on the Status and Prospects of Education Development in Ukraine*, V. Kremen, Red. Kyiv, Ukraine: Pedahohichna dumka, 2016, p. 68-77. (in Ukrainian)
4. О. Таранченко, and О. Федоренко, «Concept of development of education system for children with hearing impairment in Ukraine», *Osoblyva dytyna: navchanni i vykhovannia*, №1, p. 27-33, 2015. (in Ukrainian)
5. E. Danilavichyute, «Children with special educational needs in an inclusive environment», *Osoblyva dytyna: navchanni i vykhovannia*, №3 (87), p. 7-18, 2018. (in Ukrainian)
6. О. Федоренко, «Pedagogical support for hearing impaired younger students in inclusive learning», M.S.thesis, Institute of Special Pedagogy of the NAPS of Ukraine, 2015. (in Ukrainian)
7. T. Loreman, D. McGhie-Richmond, A Kolupaieva, O. Taranchenko, et al. A Canada-Ukraine collaborative initiative for inclusive education in Ukraine: Participant perspectives. *School Effectiveness and School Improvement*, 27(1), p. 24-44, 2016. (in English)
8. Kulbida, S.V., etc. (2019). *Teaching children with hearing impairments*. Kharkiv: Ranok.
9. *The Salamanca Statement on Principles, Policies and Practices in Special Needs Education and Framework for Action on Special Needs Education* (1994). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text.